

BÍRÓ ANNA

NEMZETI ÜNNEPEK ROMÁN MÓDRA
HÁROMSZÉKEN 1918 ÉS 2015 KÖZÖTT

Ádám Bíborka: *Román emlékünnepek Háromszéken. Etnicitás és reprezentáció.* Kriza János Néprajzi Társaság: Kolozsvár, 2020. 275 oldal

Az Ethnographicae Transylvaniae sorozat legújabb kötete Ádám Bíborka munkája, mely a harmincéves¹ kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság gondozásában jelent meg 2020-ban. A kiadvány egy 2016-ban született disszertációnak az átdolgozott és kiegészített változata, melyet a szerző a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Intézetében védett meg.

A könyv terjedelme 275 oldal, előszavában dr. Pozsony Ferenc gondolatait olvashatjuk. Az előszó szerzője az ünnep mint kitüntetett idő lényegéből indul ki, majd régióink ünneprendjéről tesz említést. Mint mondja, ebben az esetben az ünnepek a kereszténységgel, illetve a természeti ciklikussággal függnek össze. Majd a modern polgári államok nemzeti közösségét kifejező ünnepekről közöl pár sort. Ezt követően a hivatalos ünnepek ideológikus voltáról is jegyez gondolatokat. Végül Háromszék hivatalos ünnepeit veszi sorra az előszó, mely elvezet a szerző által vizsgált emlékünnepekhez.

Ádám Bíborka négy fontos román nemzeti ünnepet határoz meg (január 24., május 9–10., augusztus 23., december 1.), melyek a történelmi változások következtében különféle jelentésváltozásokon mentek keresztül. A bemutatott ünnepeket olyan interetnikus térben kutatja a szerző, ahol azok megnyilvánulásai és visszhangjai a társadalom mélyebb rétegeibe engednek bepillantást.

A kötetben az ünnepek történelmi háttéréről megtudjuk, hogy a január 24-i ünnep apropója 1859-ben Moldva és Havasalföld perszonáluniójának létrejötte Alexandru Ioan Cuza fejedelem megválasztásával. Hivatalosan 2014 óta nemzeti ünnep e dátum.

1 Letöltés helye: www.kjnt.ro/rolunk; letöltés ideje: 2021. 04. 10.

A május 9–10-i ünnepkörnek az első történelmi eseménye 1866-ra tehető, amikor is Alexandru Ioan Cuza elűzése után I. Károly 1866. május 10-én Bukarestben mint új fejedelem felesküdt a parlament előtt. Ezt követően az 1877-es esztendőben egy nappal korábban, azaz május 9-én I. Károly és külügyminisztere, az Oszmán Birodalommal vívott függetlenségi háborúk idején, kikiáltották Románia függetlenségét, melyet a következő napon, május 10-én hivatalosan is deklaráltak. Majd 1881-ben, szintén május 10-én, I. Károlyt királlyá koronázták. Ugyanakkor a második világháború eseményei is bővítették május 9–10. jelentését. 1945. május 9-én győzték le Hitler Németországát a szövetségesek, ami elhozta a dátum győzelmi emléknepjét Romániának is. Kiegészíti az emléknepet a Schumann-nyilatkozat aláírása is, mely szintén e napon történt 1950-ben, ennek a rendszerváltást követően lett jelentősége Romániában. Az emléknep 2015. május 18-i hatállyal lépett jogerőre, melyet a 103/2015-ös törvény foglal keretbe, ezáltal Románia hivatalos nemzeti ünnepe lett a májusi dátum.

1944. augusztus 23-án Románia kapitulált, így a szövetséges nagyhatalmakkal a győztesek oldalán szállt ki a második világháborúból. Az államcsíny augusztus 23-án következett be. Ezáltal a dátum a Román Szocialista Köztársaság „*legjelentősebb állami és nemzeti ünnepévé vált*”. Ugyanakkor ez az esemény a rendszerváltozást követően jelentőségét veszítette.

A december 1-jei az utolsó, az elemzés tárgyát képező dátum: 1918-ban ezen a napon kiáltották ki Gyulafehérváron a Román Királyság és Erdély egyesítését.²

A könyv abból a hipotézisből indul ki, hogy a vizsgált négy nemzeti ünnep „*jelentéstartalma megjelenésük óta számos változáson ment át*.”³ Továbbá, hogy a „*mindenkori politikai hatalom a már említett határterületeken felhasználja az ünnepi eseményt arra, hogy céljait és intézményeit felvonultassa, megismertesse, elfogadtassa és legitimálja a helyi társadalomban*”.⁴ Illetve végezetül azt feltételezi, hogy az Új Jobboldal szervezetének „*többszöri részvétele a Sepsiszentgyörgyön zajló ünnepi eseményen a helyi román közösség és intézményesített politika egy bizonyos rétegének etnikai identitásépítő és identitás erősítő törekvéseinek és türelmetlen etnikai reprezentációs vágyainak intő jele, és potenciálisan egy lokális geopolitikai konfliktus előszele*.”⁵

A szerző kutatásának helyszíne Kovászna megye székhelye és egyben legnagyobb városa, Sepsiszentgyörgy. Brassótól való távolsága körülbelül 32 km, az ország fővárosától 198 km.⁶

2 Ádám Báborka: *Román emlékünnepek Háromszéken. Etnicitás és reprezentáció*. Kriza János Néprajzi Társaság: Kolozsvár, 2020. 34–36.

3 Uo. 15.

4 Uo.

5 Uo. 16.

6 Letöltés helye: www.sepsiszentgyorgy.ro; letöltés ideje: 2021. 04. 10.

A város ad otthont a Székely Nemzeti Múzeumnak,⁷ melynek épülete Kós Károly munkáját dicséri.⁸ A múzeum léte is kifejezi, hogy egy érzékeny területen folyt a kutatás. Románok és magyarok egyaránt lakják a települést, ugyanakkor a többségi társadalom tagjai ebben a városban kisebbségi helyzetben vannak a lakosok számarányát tekintve. Több mint háromszorosa a magyarok aránya (76,9%) a románokéhoz képest. Ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy a helyi románság száma a duplájára nőtt az első világháborút követően.⁹ Mivel megyeszékhely, így a román nemzeti ünnepegeknek, vagy ahogy a szerző Assman nyomán említi, „*emlékünnepek*”-nek¹⁰ is helyszínül szolgál a város, melyek jelentősége hatványozott a *kulturális játszmák*, a *dominancia* és a *hatalomgyakorlás* szempontjából.¹¹ Ennek fényében a kutatás terepe kiválóan alkalmas a kitűzött hipotézisek vizsgálatára.

A könyv szerzője a probléma feltárásához több úton közelít. Elsőként egy történeti összefoglalót mutat be a könyv a 20. századi Erdély interetnikus viszonyainak alakulásáról, illetve annak összefüggéseiről, melyben kitekint a 21. századra is. Bemutatja az erdélyi etnikumok alakulását, olvashatunk az első világháborút követő „*kisebbségvédelmi intézkedésekről*”, a második bécsi döntés időszakának kisebbségpolitikájáról, majd a második világháború utáni időszakról, az ötvenes és hatvanas évek kisebbségpolitikai intézkedéseiről, Ceaușescu kisebbségpolitikájának következményeiről, illetve a kisebbségek helyzetéről a rendszerváltást követően. Az arányos hosszúságú történeti áttekintés összefoglalása illeszkedik a kötet későbbi mondanivalójához. Ehhez csatlakozva egy tudománytörténeti kitekintést is kapunk, mely az etnikumok együttélésének kutatásait összegzi. A szerző ebben a feltárt tudománytörténeti összefüggésben pozicionálja kutatását.

A kötet legnagyobb része sajtóelemzésekre épül. A kutató forrásul magyar nyelvű újságanyagok szolgáltak: a *Székely Hírlap*, a *Székely Újság*, (illetve e lapok 1925-től egyesített változata, a *Népi Egység*), a *Megyei Tükör*, a *Háromszék*, valamint a *Székely Hírmondó*. A brassói *Népi Egység* napilap számainak 1944 és 1947 közötti áttekintését azért tartja a szerző szükségesnek a kutatás szempontjából, mert ebben az időszakban Sepsiszentgyörgynek „*részben volt helyi magyar napilapja*.”¹² Az újságok tartalmát 1918 és 2015 között elemzi a könyv szerzője úgy, hogy azokat nagyobb időegységekre bontja. A 1918–1944 közötti időszak lesz az első fázis, a 1945–1964 közötti a második, ezt követi az 1965–1989 közötti időszak, végezetül az 1990–2015 közötti évek zárják az elemzést. A szerző megvizsgál minden olyan cikket (összesen 574-et) ezekből a periódusokból, melyek a fent felsorolt négy ünnep egyikével is foglalkoztak. A legtöbb cikk december elsejével foglalkozik.

7 Letöltés helye: www.sznm.ro; letöltés ideje: 2021. 04. 10.

8 Nagy Elemér: *Az építő Kós Károly*. Balassi Kiadó: Budapest, 1995. 34.

9 Ádám, 2020. Román emlékünnepek, i.m. 32.

10 Uo. 17.

11 Uo. 31.

12 Uo. 33.

A sajtóelemzésekből megtudjuk többek között, hogy a május 10-i dátum az első időszakban Románia legfontosabb nemzeti ünnepének számított, ahol román részről a királyt éltették, magyar részről a békés együttéléstől beszéltek a hivatalosságok,¹³ a következő időszakban már a török fennhatóság megszűnésén volt a hangsúly, a királysággal kapcsolatos elemek kiestek, másrészt bekerült a május 9-i dátum, mely a 1945-ös Németország felett aratott győzelemre utal.¹⁴ A harmadik időszakban ez az olvasat erősödött tovább, mely kiegészült a függetlenség kikiáltásának ünnepével, illetve a Román Kommunista Párt 1921. május 8-ai megalakulásával, mely további jelentést kölcsönzött az ünnepnapnak egészen a 1980-as évekig, amikor Ceaușescu személyi kultusza átvette a hatalmat az ünnepnap fölött.¹⁵ Az utolsó vizsgált időszakban szinte már jelentőségét veszítette májusi 9–10., mivel a kommunista éra jelentéstartama máig a királysághoz köthető jelentéstartammal versenyez, annak ellenére, hogy törvényi szinten 2015-ben a királysághoz kötötték az ünnepet.¹⁶

A sajtóelemzések kapcsán olyan interjúalanyokat is megszólaltat a szerző, akiknek személyes tapasztalatai voltak egy-egy elemzett időszakkal kapcsolatban, ezek az interjúk a sajtóelemzéseket egészítik ki, s általuk a kutatás elmesélt történelmi vetülete is erősödik.

A szerző 2015-ben számos interjút készített kutatása kapcsán. Előre megírt kérdéseket használt beszélgetéseihez, melyeket mélyinterjúként definiált. Ádám Bíborka tanulmányából pontosan nem derül ki, hogy az interjúi mennyire hatottak a kérdezőre, ugyanakkor megemlíti, hogy ezeknek nyomtatott formái elérhetők.¹⁷ Az interjúk átiratai öt–nyolc oldal hosszúságúak. Alanyai románok és magyarok, férfiak és nők vegyesen, összesen 16 interjú született. Társadalmi státuszukat tekintve értelmiségiek, de különböző oktatási háttérrel rendelkeznek. A kötet szerzője arra törekedett, hogy minden egyes vizsgált időszakra nézve, melyekben az újságokat elemzi, tudjon egykor aktív résztvevővel beszélgetni. Ennek oka, *„hogy az emlékünnepek sajtórepresentáció-elemzés során nyert információkat felülvizsgáljam, illetve az adatközlők segítségével többletinformációt gyűjtsék és dokumentáljak a vizsgált emlékünnepekről.”*¹⁸ Kivételt képez az első újságcikkelemző fázis az időszak távolsága miatt.

A források kiegészítéseként a szerző 2015. december 1-jét Sepsiszentgyörgyön töltötte, a vizsgált terepen gyűjtötte be a személyes tapasztalatokat. A kutató ezen vizsgálódásához a kulturális antropológia kutatási módszerét, a résztvevő megfigyelést hívta segítségül. Ádám Bíborka munkájából pontosan nem derül ki, hogy mennyi időt töltött terepen, pusztán az,

13 Uo. 66–67.

14 Uo. 72.

15 Uo. 90.

16 Uo. 133.

17 Uo. 36.

18 Uo. 37.

hogy „sokéves kutatómunkát”¹⁹ végzett, illetve hogy a 2015-ös év december elsejei eseményeinek sepsiszentgyörgyi megfigyelője volt. Ugyanakkor módszertana megfelel annak az elvárásnak, amit Hoppál ír le a résztvevő megfigyelés módszeréről. Eszerint „[a] résztvevő megfigyelés (participant observation) lehet igen intenzív, de lehet majdnem passzív is. A saját kultúrában végzett terepmunka során a részvétel különösen a vallási rítusok esetén lehet tökéletes, ha az ember a csoport (vallási csoport vagy valamelyik egyház) tagja. Ez a fajta bent-lét idegen kultúrák vizsgálata esetén sohasem lehet teljes és tökéletes, már csak a nyelvi nehézségek miatt sem.”²⁰ Ez a passzív megjelenés a vallási rítusokon túl, az ilyen jellegű nemzeti megemlékezésekre is igaz lehet. Sőt a passzivitást átugorva egészen a „frissen érkezett marslakó” attitűdjéig is érdemes eljutni.²¹ Ádám Bíborka a december elsejei eseménysorozatot részletesen rögzítette írásban, s elemezve közölte az olvasóval. A szerző által megfigyelt emlékünnepek részletes leírása, vizsgálata, értelmezése ilyenformán hiánypótlás.

Az ünnepi eseményeket kifejező képekkel illusztrálja a könyv írója, mellyel az olvasó is vizuális bepillantást nyer december 1-je megünneplésébe.

Összességében Ádám Bíborka *Román emlékünnepek Háromszéken* című munkája részletes bemutatása a kiválasztott emlékünnepek jelentésbeli változásainak, politikai és identitásépítő szerepüknek, a kommunikációs csatornákon való felhasználásuknak.²² Megvizsgálja, hogy az adott időszak milyen valóságot konstruál az ünnepekhez, levonja a következtetéseket, teszi mindezt kvalitatív és kvantitatív kutatási módszerekkel, melyeket a témája szolgálatába állít, ezáltal is tisztább képet próbál az olvasó elé tárni.

19 Uo. 188.

20 Hoppál Mihály: *A sámánság újjászületése*. Balassi Kiadó: Budapest, 2013.

21 Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: Résztvevő megfigyelés a saját társadalomban. In: Kapitány Ágnes (szerk.): *„Jelbeszéd az életünk” 2*. Osiris Kiadó: Budapest, 2002. 124–156, itt: 129.

22 Ádám, 2020. *Román emlékünnepek*, i.m. 181.